

Др Вујадин
ИВАНИШЕВИЋ
археолог
Археолошки институт САНУ,
Београд

Марина
КОТАРАЦ
археолог
Народни музеј Чачак

УДК: 904:737.1.033.2(497.11)*12*
069.51:737.1(497.11)(083.822)

Остава византијских трахеја из Заблаћа код Чачка

Апстракт: *раду је обрађено 125 византијских трахеја који чине део оставе пронађене у Заблаћу код Чачка. Други део оставе, од 268 новчића налази се у Народном музеју у Београду. остаци из Заблаћа налазимо ковање царева Манојла I Комнина, Андроника I Комнина, Исака II, Анђела I, Алексија III Анђела као и десетица Теодора I Ласкариса. рисуну су и бујарске и латинске имитације из константинопољске и солунске ковнице штићене и из неодређене ковнице, типови D, E и G.*

Кључне речи: *Византија, Комнини, новац, остава, Чачак*

У Народном музеју у Чачку чува се остава византијских трахеја пронађена у Заблаћу код Чачка приликом постављања бандере за електричне инсталације на месту званом Башчине (сада заједно имање у Заблаћу). Пронађена је на дубини од око 0,60 м, заједно са комадима метала, највероватније посуде у којој је остава била похрањена. Народни музеј у Чачку откупио је 125 новчића од Кузмана Котуровића из Заблаћа 28. октобра 1969. године за 25.000 динара.¹

Деценију раније (1959. године) Народни музеј у Београду откупио је из истог места 268 византијских трахеја који су забележени у Опшем инвентару под бројем 466.² Овај налаз делимично је објавила Добрила Гај-Поповић у раду посвећеном оставама византијских скифата од бакра у актима IX Међународног нумизматичког конгреса у Берну. Она у свом чланку помиње 268 новчића-115 комада припада ковањима Манојла I Комнина, I Андроника I Комнину, 62 Исаку II Анђелу, 88 Алексију III Анђелу и 2 трахеја Теодору I Ласкарису.³ Налаз су поново објавили В. Радић, П. Пападопулу и В. Иванишевића у прегледу „Остава византијског новца 12. и 13. века Народног музеја у Београду”.⁴ У налазу је приликом ревизије било 272 трахеја чији садржај дајемо у табели 1.

Сасвим је извесно да се ради о једном те истом налазу, с том разликом што је мањи и „сиромашнији” део оставе продат Народном музеју у Чачку деценију након што је први део откупио Народни музеј у Београду. Могуће је да је у међувремену

¹ Захваљујемо Радивоју Бојовићу, музејском саветнику Народног музеја у Чачку, на уступљеном материјалу.

² Referat br. 981/1 od 1. 7. 1959. godine.

³ D. Gaj-Popović, „Les trésors de monnaies concaves byzantin en cuivre de la collection du Musée National de Beograd”, *Actes du 9ème congrès international de numismatique*, Berne, septembre 1979, 872.

⁴ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, „The 12th and 13th Century Hoards of Byzantine Coins from the National Museum in Belgrade”, *Numizmati ar* 26-27, 2008, 319-354.

Табела 1: Остава из Заблаћа (Народни музеј у Београду)

Опредељење	Ном.	Ков.	Емисија	Референца	Ком.	Ср. теж.
Манојло I Комнин	БАТ*	Кон	IV ковање вар. А(b)	DOC** 13b	1	2,56 g
	БАТ	Кон	IV ковање вар. В(a)	DOC 13d	1	5,63 g
	БАТ	Кон	IV ковање вар. С(a)	DOC 13f	1	4,26 g
Андроник I Комнин	БАТ	Кон	Вар. В	DOC 3b	1	3,33 g
Исак II Анђео	БАТ	Кон	Вар. В(b)	DOC 3d	3	2,82 g
	БАТ	Кон	Вар. С(a)	DOC 3e	1	2,28 g
	БАТ	Кон	Вар. D(a)	DOC 3g	3	2,79 g
	БАТ	Кон	Вар. D(b)	DOC 3h	1	2,51 g
Алексије III Анђео	БАТ	Кон	Вар. А-D	DOC 3	2	2,98 g
	БАТ	Кон	Вар. А(ii)	DOC 3b	4	2,52 g
	БАТ	Кон	Вар. В(b)	DOC 3e	2	2,77 g
	БАТ	Кон	Вар. А-D	DOC 3	3	2,79 g
Бугарска имитација	БАТ	Неод.	Тип А	DOC 1	75	2,65 g
	БАТ	Неод.	Тип В	DOC 2	46	2,80 g
	БАТ	Неод.	Тип С	DOC 3	76	2,89 g
Латинска имитација	БАТ	Кон	Тип А велика плочица	DOC 1	7	2,59 g
	БАТ	Солун	Тип А	DOC 24	3	2,67 g
	БАТ	Неод.	Тип А мала плочица	DOC 30	33	1,82 g
	БАТ	Неод.	Тип D мала плочица	DOC 33	2	2,38 g
	БАТ	Неод.	Тип E мала плочица	DOC 34	2	1,65 g
	БАТ	Неод.	Тип G мала плочица	DOC 36	1	2,25 g
Теодор I Ласкарис	БАТ	Никеја	Тип А (вар. а-с)	DOC 5	1	1,89 g
	БАТ	Никеја	Тип В	DOC 6	1	2,91 g
Неодређено ковање	БАТ	Неод.	Неодређен	DOC-	2	1,80 g
Укупно:					272	

* БАТ Билон аспрон трахеј

** DOC M. Hendy, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Alexius I to Michael VIII, 1081-1261*, Vol. 4.1-2, Washington D.C. 1999.

део налаза отуђен и да су вреднији примерци продати, док је преостали новац понуђен Народном музеју у Чачку. Овоме у прилог ишла би и чињеница да налаз чине уобичајене врсте попут Бугарских имитација типа А (57 примерака), В (15) и С (45) и Латинских имитација типа А велики модул (5 примерака) и мали модул (2). Овом делу налаза припада и један неодређени трахеј (табела 2).

Део оставе који се чува у Чачку знатно се разликује од главнице налаза која се налази у Београду у коме налазимо ковања Манојла I Комнина, Андроника I Комнина, Исака II Анђела и Алексија III Анђела, као и деспота Теодора I Ласкариса. Овоме треба додати и присуство Латинских имитација из Солунске ковнице (тип А) и из неодређене ковнице (типови D, E и G). Ови последњи примерци, као и ковања Теодора I Ласкариса, датују сакривање оставе у прве три деценије 13. века. Очувани део оставе из Народног музеја у Чачку је по својој структури сличан осталом делу налаза који је похрањен у Народном музеју у Београду са доминацијом Бугарских имитација и Латинских имитација (графикон 1).

Табела 2: Остата из Заблаћа (Народни музеј у Чачку)

Опредељење	Ном.	Ков.	Емисија	Референца	Ком.	Ср. теж.
Бугарска имитација	БАТ	Неод.	Тип А	DOC 1	57	2,71 g
	БАТ	Неод.	Тип В	DOC 2	15	2,54 g
	БАТ	Неод.	Тип С	DOC 3	45	2,72 g
Латинска имитација	БАТ	Кон	Тип А велика плочица	DOC 1	5	3,75 g
	БАТ	Неод.	Тип А мала плочица	DOC 30	2	1,44 g
Неодређено ковање	БАТ	Неод.	Неодређен	DOC-	1	2,60 g
Укупно:					125	

Овом хоризонту похрањивања припада велики број остата византијског бакарног новца које су налажене на простору целе Србије од Бачке (остата из Ђурђева),⁵ Баната (налаз из Ковина),⁶ Срема (остата из Чортановаца)⁷ и Подунавља (налази из Пожареваца I и II),⁸ до Радинца, Милошевца,⁹ Табановца,¹⁰ Осанице,¹¹ Шетоње,¹² Азање,¹³ Свилајнца,¹⁴ Грабовца,¹⁵ Бродице,¹⁶ Заграђа,¹⁷ Боњинца и Поповице.¹⁸ Вредне помена су и оставе похрањене дуж Моравског пута из Дражимировца,¹⁹ Мириловца,²⁰ Мале Сугудине,²¹ Добрича,²² Врања и Кончула.²³ За нас је посебно важна остата пронађена у долини Ибра између Краљева и Рашке, која је бројала 2089 примерака

⁵ D. Nedvidek, Deo ostave vizantijskog novca iz Đurđeva, *Rad Vojvođanskih muzeja* 35, 1993, 87-94.

⁶ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 332-333.

⁷ D. Nedvidek, Ostava vizantijskog čankastog novca iz okoline Čortanovaca, *Glasnik Srpskog arheološkog društva* 18, 2002, 231-242.

⁸ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 327, 333-334.

⁹ Lj. Čarnojević-Mandić, *Nalazi vizantijskih skifata s kraja XI do prvih decenija XIII veka s teritorije SR Srbije i Sr Makedonije*, Beograd, 1983. (neobjavljena magistarska teza)

¹⁰ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. д.*, 344; V. Ivanišević, „Vizantijski novac (1092-1261) iz zbirke Narodnog muzeja u Požarevcu”, *Numizmati ar* 14, 1991, 71, Ostava D.

¹¹ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 341-342; V. Ivanišević, *н. д.*, 70-71, Ostava C.

¹² V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 343.

¹³ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 337.

¹⁴ Zavičajni muzej Jagodina.

¹⁵ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 328-329.

¹⁶ V. Ivanišević, *н. д.*, 70, Ostava B.

¹⁷ N. Crnobrnja, „The Hoard of Byzantine Bronze Scyphates from Zagrade near Zaječar”, *Starinar* XLII, 1991 (1993), 161-163.

¹⁸ Lj. Čarnojević-Mandić, *н. г.*, 1, 8.

¹⁹ Zavičajni muzej Jagodina.

²⁰ S. Krstić, „Ostava vizantijskih skifata iz Mirilovca kod Paraćina”, *Numizmati ar* 21, 1998, 117-125.

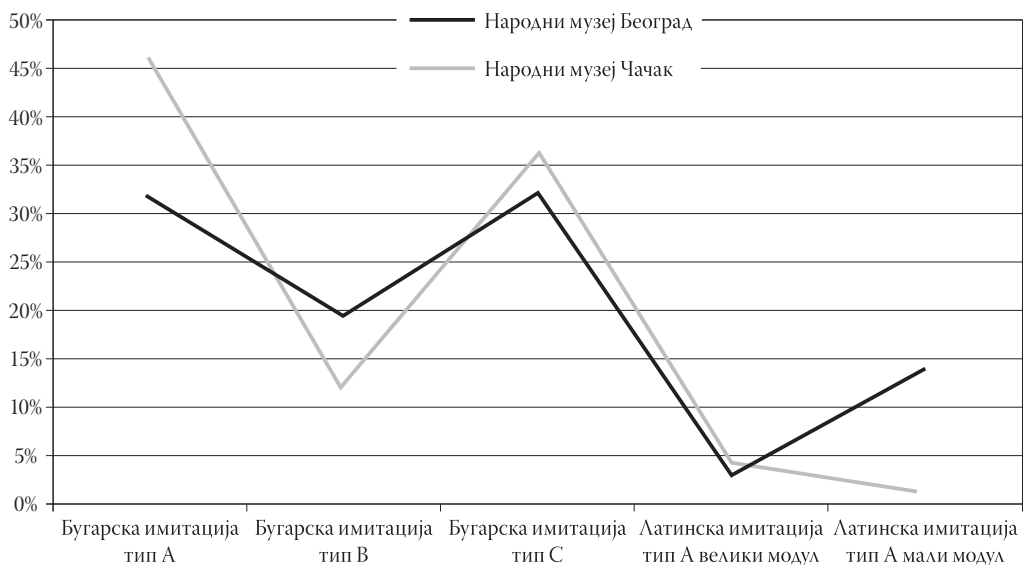
²¹ D. Rašković, „Pojedinačni nalazi rimskog i vizantijskog novca Narodnog muzeja Kruševac”, *Numizmati ar* 21, 1998, 83-84.

²² Narodni muzej Leskovac; Lj. Čarnojević-Mandić, *н. г.*, 1.

²³ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 331.

новца.²⁴ Поменути налаз је истог састава као и остава из Заблаћа и обе су вероватно похрањене истим поводом.

Графикон 1: Процентуални однос емисија у остави из Заблаћа у Народном музеју у Београду и Народном музеју у Чачку

Каталог

Новац је опредељен према: M. Hendy, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Alexius I to Michael VIII, 1081-1261*, Vol. 4.1-2, Washington D.C. 1999.

* За сваки примерак дата је тежина у грамама и промер у милиметрима.

Бугарска имитација тип А (с.1195-с.1200)

Неодређена ковница-Билон трахеј

Ав. _IC-_XC Христ са нимбом седи на престолу (спреда), носи тунику и химатион, а левом руком држи Јеванђеље. У пољу * - *

²⁴ V. Radić, P. Papadopoulou, V. Ivanišević, *н. г.*, 340-341.

Рв. [...]М-[...] Цар и Богородица са нимбом која крунише, стоје спреда; цар носи круну и лорос, а Богородица тунику и мафорион; цар десном руком држи скиптар са ладарумом, а левом глоб са крстом.

DOC 1: с.1195-с.1200.

1. 2,80 g; 24 mm	20. 2,22 g; 25 mm	39. 3,64 g; 25 mm
2. 3,24 g; 23 mm	21. 2,96 g; 23 mm	40. 2,98 g; 24 mm
3. 3,32 g; 28 mm	22. 3,24 g; 25 mm	41. 2,38 g; 26 mm
4. 2,28 g; 26 mm	23. 2,51 g; 2,5 mm	42. 2,86 g; 24 mm
5. 3,16 g; 26 mm	24. 3,92 g; 24 mm	43. 2,10 g; 23 mm
6. 2,10 g; 22 mm	25. 2,66 g; 26 mm	44. 3,92 g; 24 mm
7. 1,82 g; 25 mm	26. 1,86 g; 25 mm	45. 2,78 g; 30 mm
8. 3,04 g; 26 mm	27. 2,68 g; 27 mm	46. 3,26 g; 27 mm
9. 2,70 g; 24 mm	28. 2,70 g; 25 mm	47. 2,36 g; 29 mm
10. 1,82 g; 26 mm	29. 2,10 g; 26 mm	48. 2,26 g; 25 mm
11. 2,62 g; 25 mm	30. 2,78 g; 25 mm	49. 3,48 g; 28 mm
12. 2,72 g; 24 mm	31. 2,10 g; 26 mm	50. 3,04 g; 26 mm
13. 2,86 g; 26 mm	32. 3,29 g; 26 mm	51. 1,96 g; 22 mm
14. 2,06 g; 25 mm	33. 2,22 g; 25 mm	52. 1,74 g; 27 mm
15. 2,86 g; 25 mm	34. 3,26 g; 27 mm	53. 2,92 g; 25 mm
16. 2,66 g; 26 mm	35. 3,42 g; 26 mm	54. 1,82 g; 23 mm
17. 2,32 g; 25 mm	36. 2,72 g; 23 mm	55. 1,88 g; 21 mm
18. 3,52 g; 26 mm	37. 3,06 g; 25 mm	56. 3,24 g; 26 mm
19. 1,88 g; 24 mm	38. 3,22 g; 30 mm	57. 3,04 g; 23 mm

Бугарска имитација тип В (с.1200-с.1202)

Неодређена ковница-Билон трахеј

Ав. [MP-ΘV] Богородица са нимбом (спреда) седи на престолу са високим наслоном, носи тунику и мафорион и држи медаљон са ликом Христа на грудима.

Рв. [...]ПΛ[...] Цар стоји спреда, носи круну и лорос, десном руком држи скиптар са крстом, а левом акакију. Изнад је *manus Dei*.

DOC 2: с.1200-с.1202.

58. 2,10 g; 22 mm	63. 2,46 g; 23 mm	68. 2,60 g; 25 mm
59. 2,91 g; 24 mm	64. 2,94 g; 25 mm	69. 2,80 g; 24 mm
60. 2,54 g; 22 mm	65. 2,08 g; 22 mm	70. 2,48 g; 24 mm
61. 1,96 g; 27 mm	66. 2,84 g; 24 mm	71. 2,08 g; 25 mm
62. 2,36 g; 23 mm	67. 2,30 g; 23 mm	72. 3,66 g; 25 mm

Бугарска имитација тип С (с.1202-с.1215)

Неодређена ковница-Билон трахеј

Ав. [ΚΕΡΟ-ΗΘΕΙ]ΙC-ΧC Попрсеје Христа са нимбом (спреда) који носи тунику и химатион, а левом руком држи свитак.

Рв. [...] Цар (лево) и Св. Константин (десно) стоје спреда и носе круну и лорос; једном руком држе глоб са крстом, а другом скиптар са лабарумом.

DOC 3: с.1202-с.1215.

73. 3,50 g; 25 mm	88. 1,64 g; 26 mm	103. 2,68 g; 26 mm
74. 2,56 g; 25 mm	89. 3,10 g; 26 mm	104. 3,18 g; 27 mm
75. 1,94 g; 22 mm	90. 2,99 g; 25 mm	105. 3,59 g; 27 mm
76. 2,88 g; 28 mm	91. 2,44 g; 26 mm	106. 3,30 g; 25 mm
77. 2,64 g; 23 mm	92. 2,38 g; 22 mm	107. 3,41 g; 24 mm
78. 3,06 g; 24 mm	93. 3,14 g; 25 mm	108. 2,06 g; 24 mm
79. 2,66 g; 24 mm	94. 2,60 g; 24 mm	109. 1,98 g; 26 mm
80. 3,40 g; 24 mm	95. 3,40 g; 27 mm	110. 3,28 g; 25 mm
81. 3,32 g; 25 mm	96. 3,16 g; 29 mm	111. 2,18 g; 23 mm
82. 1,92 g; 21 mm	97. 2,56 g; 26 mm	112. 2,24 g; 24 mm
83. 2,40 g; 25 mm	98. 2,26 g; 22 mm	113. 2,42 g; 26 mm
84. 2,14 g; 27 mm	99. 3,44 g; 28 mm	114. 3,62 g; 23 mm
85. 2,73 g; 22 mm	100. 2,74 g; 25 mm	115. 2,44 g; 26 mm
86. 2,48 g; 24 mm	101. 2,36 g; 24 mm	116. 3,78 g; 27 mm
87. 1,60 g; 21 mm	102. 1,96 g; 22 mm	117. 3,02 g; 26 mm

Латинска имитација, мали модул тип А (1204-?)

Неодређена ковница-Билон трахеј

Ав. Богородице са нимбом седи на престољу (спреда) са високим наслонем, носи тунику и мафорион и држи медаљон са ликом Христа на грудима.

Рв. [...] Цар стоји спреда, носи круну и хламиду, десном руком држи лабарум, а левом акакију.

DOC 1: 1204-1261

118. 3,78 g; 25 mm
119. 4,18 g; 25 mm
120. 3,60 g; 24 mm
121. 3,44 g; 28 mm
122. 2,46 g; 29 mm

Латинска имитација, мали модул тип А (1204-?)

Неодређена ковница-Билон трахеј

Ав. Богородице са нимбом која седи на престолу са високим наслоном (спреда), носи тунику и мафорион и држи медаљон са ликом Христа на грудима.

Рв. [...] Цар стоји спреда, носи круну и хламиду, десном руком држи ладарум, а левом акакију.

DOS 30: 1204-?

123. 1,66 г; 20 мм

124. 1,22 г; 24 мм

Неодређен

Неодређена ковница-Билон трахеј

Ав. излизан

Рв. излизан

125. 2,60 г; 26 мм

**The hoard of byzantine trachea from Zablace, near
Čačak**

The authors publish a part of the hoard found in Zablaće near Čačak purchased by the Museum in Čačak in 1969. The hoard, 125 trachea, consists of Bulgarian imitations, type A, B and C and Latin imitations, type A-large and small module (Table 2).

The first part of the hoard, 272 coins, was acquired by the National museum in Belgrade in 1959. It was published by Dobrila Gaj-Popović in 1979 (see note 2) and revised by V. Radić, P. Papadopoulou and V. Ivanišević in 2008 (see note 3). The part preserved in Belgrade is better preserved and consists, apart the already mentioned issues, the trachea of Manuel I Comnenus, Andronicus I Comnenus, Isaac II Angelus, Alexius III Angelus, Latin Imitative-large module, Thessalonica mint type A, and small module, unknown mint, types D, E and G, and the coins of Theodore I Lascaris (Table 1).

The hoard from Zablaće was deposited in the first three decades of the XIII century. Numerous hoards were registered in a broad area from Bačka in the north, across the Danube Basin to the interior along the Morava valley. We note a significant hoard of 2089 trachea in the valley of the Ibar, unearthed between Kraljevo and Raška with the same structure as the Zablaće hoard.

Vujadin IVANIŠEVIĆ, PhD
Marina KOTARAC

Le trésor de trachea de Zablace, Cacak

Les auteurs publient une partie du trésor trouvé à Zablaće près de Čačak et acheté par le Musée de Čačak en 1969. Le trésor, 125 trachea, est composé d'imitations dite bulgare, type A, B et C et d'imitations latine, type A - grand et petit module (tableau 2).

La première partie du trésor, 272 pièces, a été acquise par le Musée national de Belgrade en 1959. Il a été publié par Dobrila Gaj-Popović en 1979 (voir note 2) et révisé par V. Radić, P. Papadopoulou et V. Ivanišević en 2008 (voir note 3). La partie conservée à Belgrade est mieux préservée et comprend, outre les émissions déjà mentionnées, les trachea de Manuel Ier Comnène, Andronic Ier Comnène, Isaac II Ange, Alexis III Ange, imitations latine - grand et petit module, émissions d'atelier de Thessalonique type A, d'atelier inconnu types D, E et G, et les trachea de Théodore Lascaris (tableau 1).

Le trésor de Zablaće a été déposé au cours des trois premières décennies du XIIIe siècle. De nombreux trésors ont été enregistrés dans une large zone de Bačka dans le nord, dans le bassin du Danube, à l'intérieur le long de la vallée de la Morava. Nous notons un trésor considérable de 2089 trachea dans la vallée de l'Ibar, mis au jour entre Kraljevo et Raška de même composition que le trésor Zablaće.

Vujadin IVANIŠEVIĆ, Dr
Marina KOTARAC

1

2

3

4

5

6

7

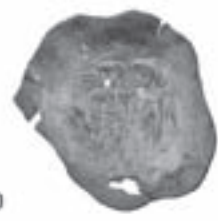
8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

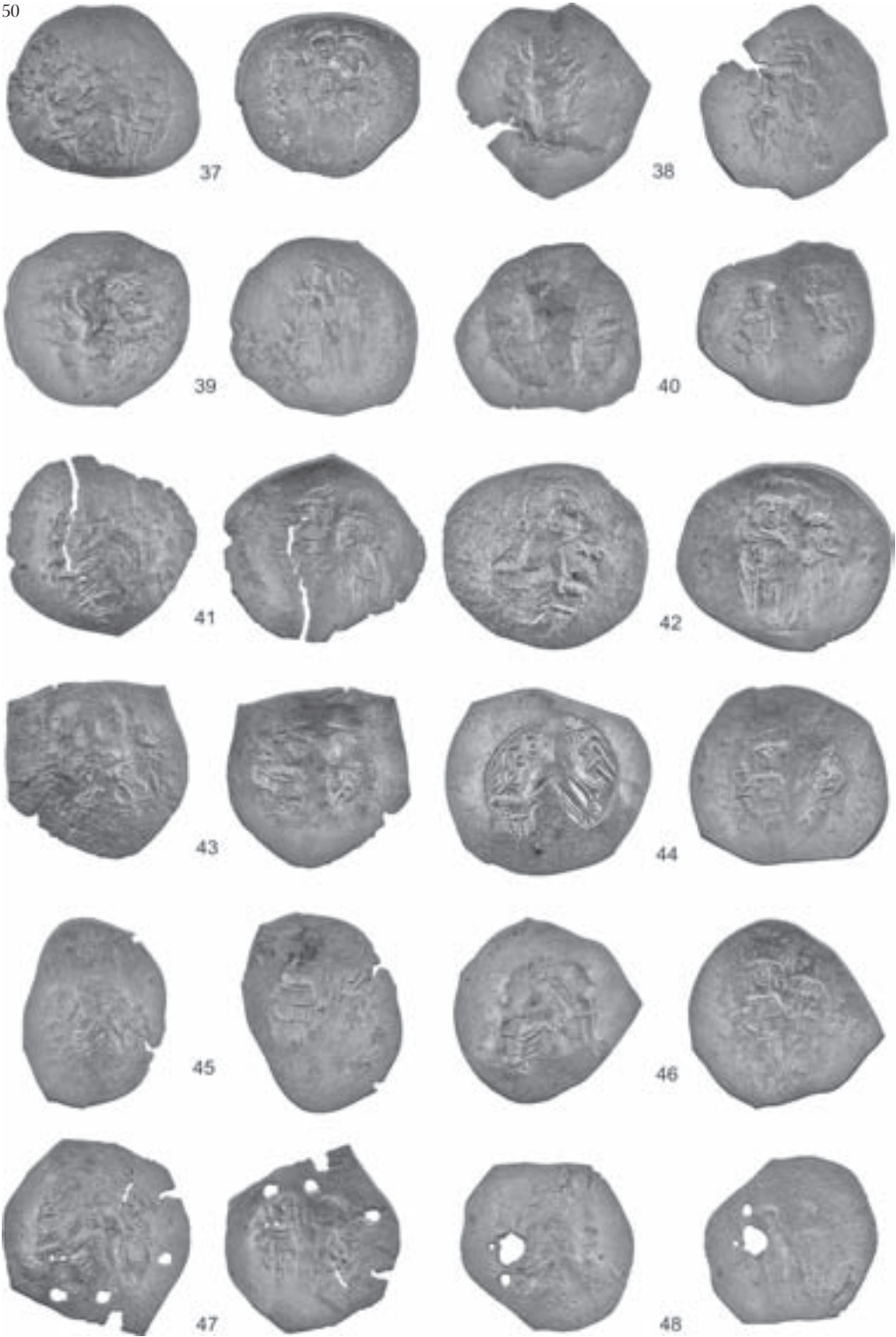
23

24

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

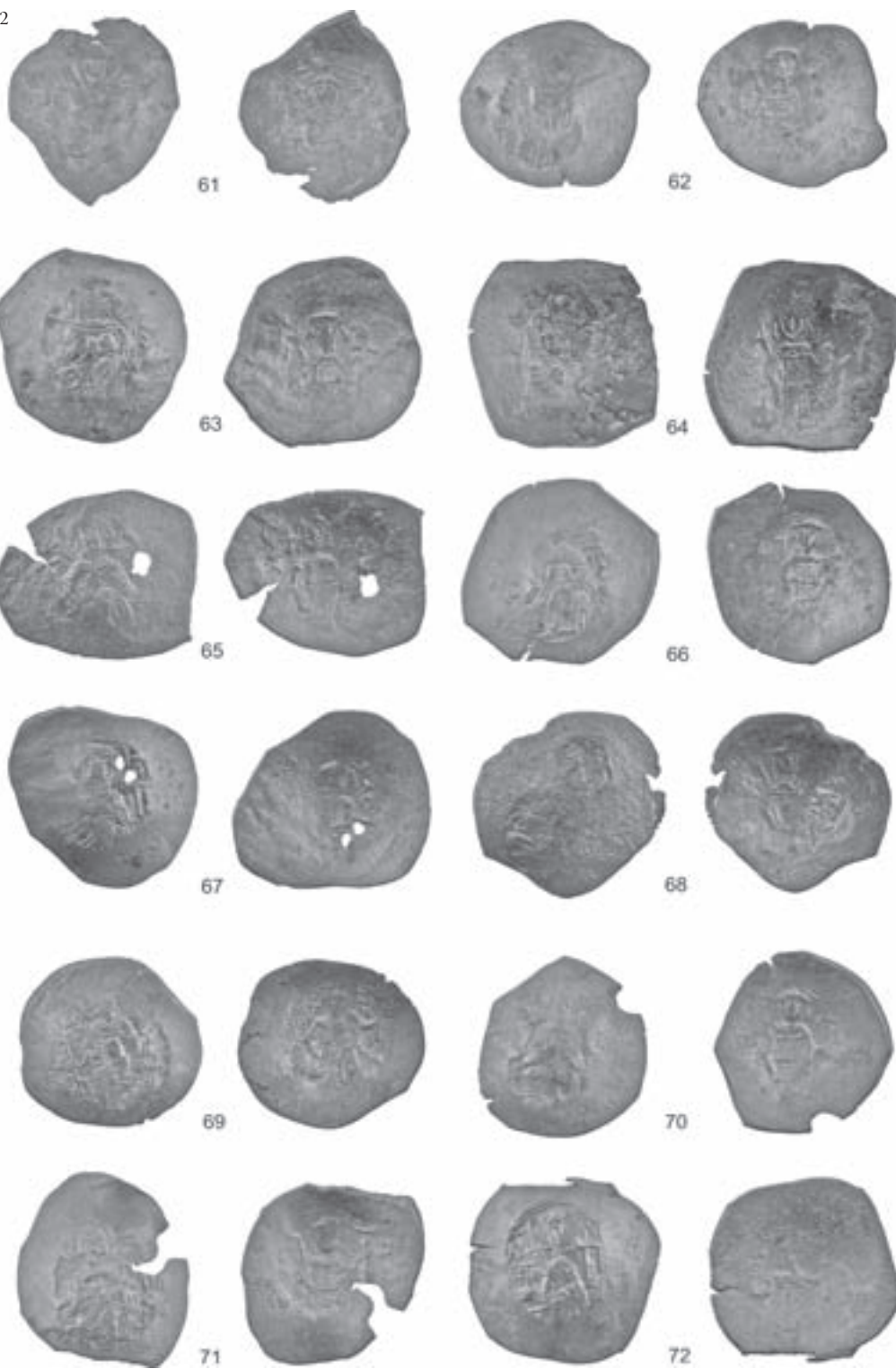

59

60

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

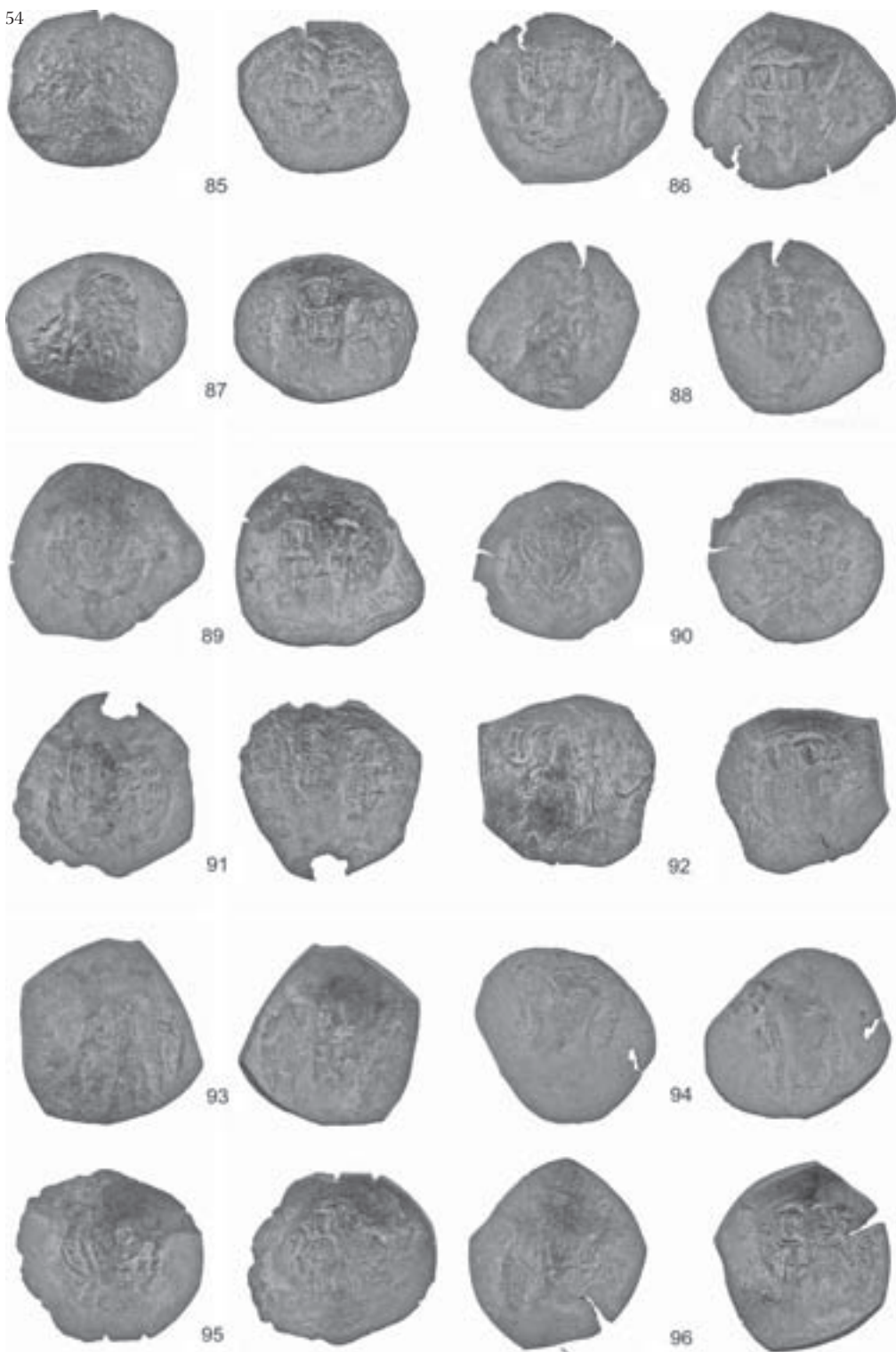

83

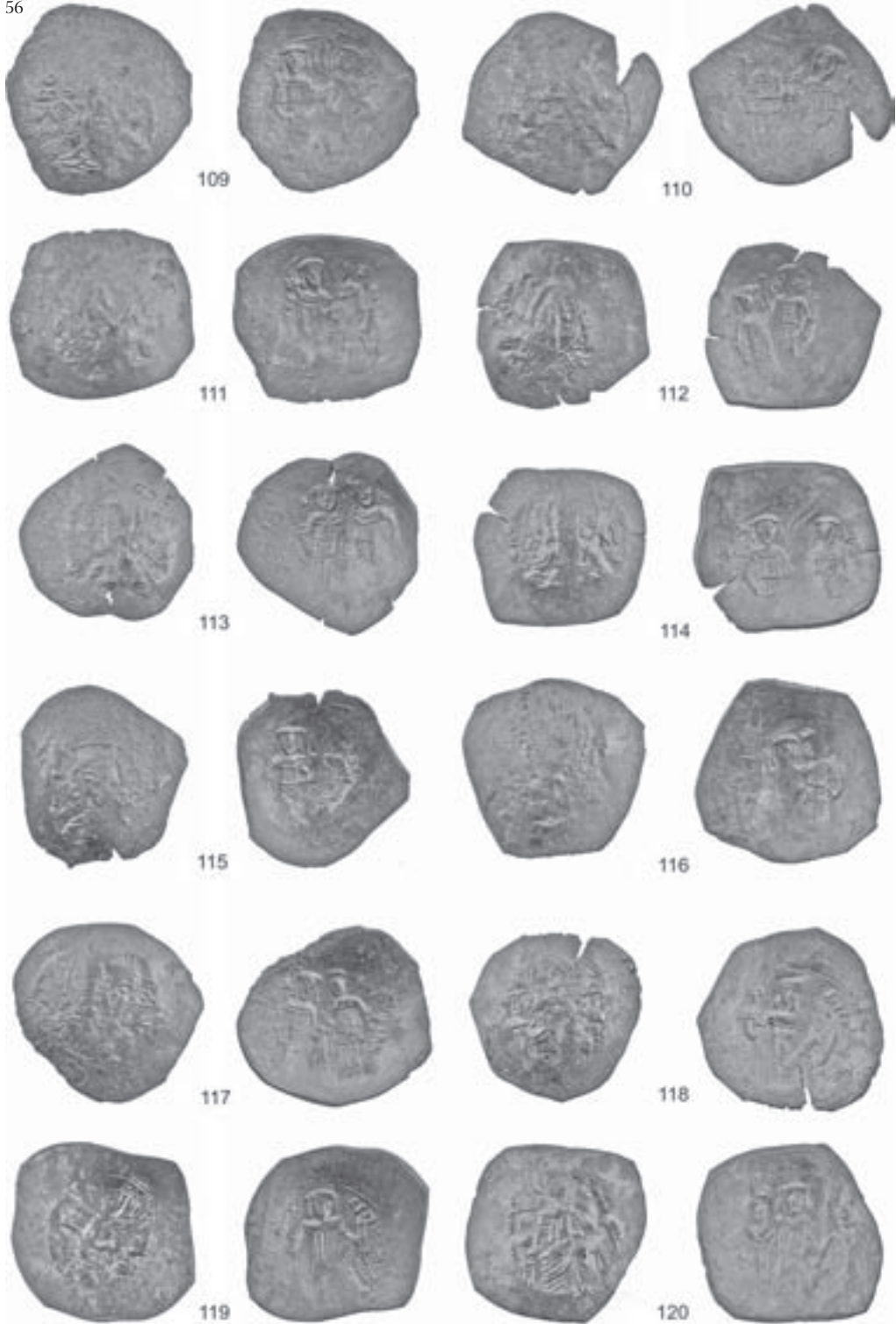
84

121

122

123

124

125

